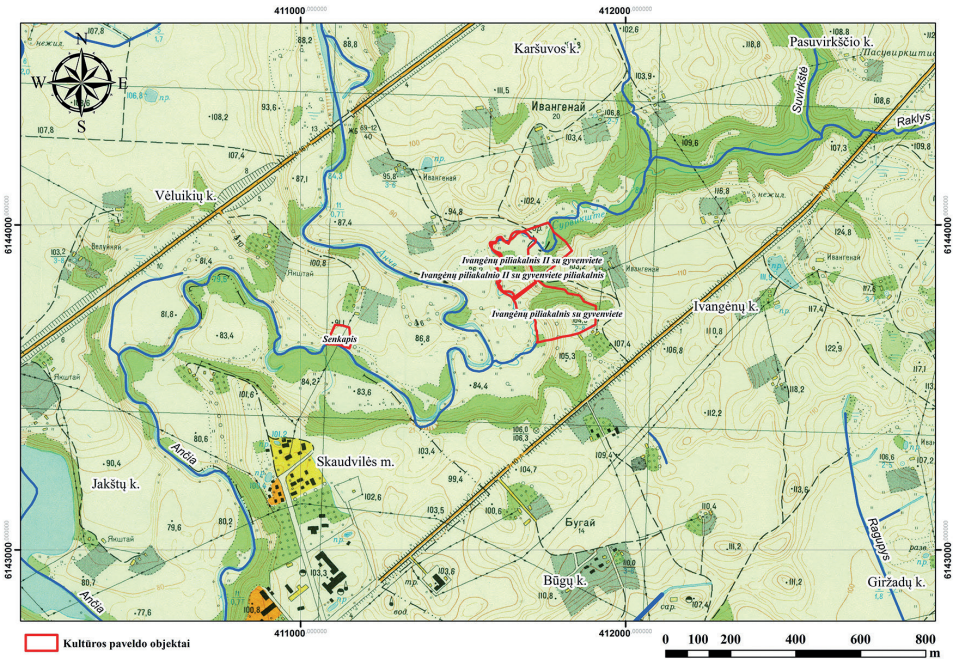

Žilvinas Montvydas

Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje

Ivangėnų (Tauragės r., Skaudvilės sen.) archeologinį kompleksą sudaro piliakalnis I su gyvenviete (UK 3462), piliakalnio II su gyvenviete piliakalnis (UK 13029, *LPA*, 2005, t. III, p. 96) ir gyvenvietė (UK 38280) bei IV–VII a. Vėluikių kapinynas (UK 3468) (*ATL 2006 metais,* 2007, p. 153–154) (1 pav.).

2016 m. liepos 25 d. – rugpjūčio 9 d. ir spalio 10–20 d. Ivangėnų piliakalnių aplinkoje atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai. Tyrimai organizuoti moksliniais ir edukaciniais tikslais, siekiant surinkti duomenų apie piliakalnių papėdės gyvenvietės chronologiją, supažindinti Skaudvilės gimnazijos moksleivius su archeologijos lauko tyrimais. Ekspedicijoje dalyvavo

1 pav. Ivangėnų archeologinio komplekso lokalizacija (kartografinis pagrindas – 1982 m. Lietuvos TSR karinis topografinis žemėlapis M 1:10 000). Ž. Montvydo brėž.

Fig. 1. The location of the Ivangėnai archaeological complex (cartographic basis: the 1982 Lithuanian SSR military topographic map, scale 1:10 000).

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei KU doktorantai, VU studentai, Kaišiadorių ir Tauragės muziejininkai, Skaudvilės gimnazijos moksleiviai.

Ivangėnų piliakalniai ir jų aplinka iki šiol buvo pažįstami tik iš fragmentiškų aprašymų bei atsitiktinių radinių. 1905 m. piliakalnius žvalgė L. Kšivickis (*Żmudź starożytna. Dawni Żmudzini i ich warownie,* Warszawa, 1906, p. 39). Anot istoriko T. Baranausko, Ivangėnų piliakalnyje stovėjo 1385 m. kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose minima Karšuvos pilis, kuri veikiausiai buvo Karšuvos žemės centras



2 pav. Šurfų ir žvalgymų plotų lokalizacija (kartografinis pagrindas – 2012–2013 m. ortofoto nuotrauka M 1:3000): 1 – šurfai; 2 – metalo ieškikliais žvalgyti plotai; 3 – kultūros paveldo objektai. Ž. Montvydo brėž.

Fig. 2. Location of the test pits and surveyed areas (cartographic basis: a 2012–2013 orthophoto, scale 1:3000): 1 – test pits; 2 – areas, investigated with metal detectors; 3 – objects of the cultural property.



3 pav. Ištirtas šurfas 2. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 3. Test pit 2 after excavation.

(*LA*, V., 2003, t. 23, p. 62). Su tokia nuomone nesutinka doc. dr. V. Almonaitis, jis teigia, kad Ivangėnų piliakalniai yra Karšuvos žemės pakraštyje, todėl jie negalėjo būti XIV a. krašto (valsčiaus) centru, Karšuvos žemėje „būta ir tvirtesnių pilių“ (Almonaitis V., *Vakarų Lietuva XIII–XV amžiuje*, Kaunas, 2013, p. 131–132).

2016 m. Ivangėnų piliakalnių aplinkoje, į Kultūros vertybių registrą neįtrauktose vietose ištirta 11 šurfų (11 m^2), metalo ieškikliais iššvalgyti 8 plotai, iš viso 12082 m^2 (2 pav.).

Šurfe 2 (3 pav.) po velėna (H_{abs} 101,59–101,84 m) buvo tamsiai rudas priesmėlis (H_{abs} 101,39–101,75 m), žemiau jo slūgso storas šviesiai rudo priesmėlio su gelsvo smėlio priemaiša sluoksnis (H_{abs} 100,84–101,58 m). Jame H_{abs} 101,40 m aptiktas titnaginis galinis rėžtukas. Gylyje H_{abs} 101,07 m priesmėlis pamažu pereina į humusingą juodžemį, kuris visiškai išryškėja gylyje H_{abs} 100,92 m ir tęsiasi iki H_{abs} 100,41–100,64 m). Šiame perėjime H_{abs} 100,94 m gylyje aptiktas kvarcinis retušinis rėžtukas. Humusingas juodžemis yra nepažeistas kultūrinis sluoks-

nis, pilnas archeologinių radinių. Jame aptiktos 5 lipdytos keramikos lygiu paviršiumi šukės, 13 (87,2 g) molio tinko fragmentų, 3 (100,8 g) geležies šlako, keramikos trupinių, angliukų, aukštoje temperatūroje degusių akmenų skeveldrų. Po intensyviu kultūriniu sluoksniu buvo pilkas drėgnas smulkios struktūros (aleurito?) sluoksnis (H_{abs} 99,99–100,64 m). Šio sluoksnio ir juodžemio sandūroje H_{abs} 100,61 m aptikti paskutinieji du keramikos fragmentai, vienas kurių priklausė grublėtos (kruopėtos?) keramikos indui (4 pav.). Preparavus šį sluoksnį H_{abs} 99,99–100,22 m atsidengė įžemis – gelsvas smėlis, natūraliai žemėjantis P–Š kryptimi. Šurfe didžiausias pasiektas gylis nuo žemės paviršiaus – 1,86 m (H_{abs} 99,95–101,81 m). Tokį šurfo gylį bei akmens amžiaus radinių slūgsojimą aukščiau nei geležies amžiaus radiniai, matyt, reiktų sieti su XIX–XX a. ūkine veikla, kurią vykdant nuo gretimų kalvų nuarti sluoksniai.

Šurfo 4 paviršius – velėna (H_{abs} 99,29–99,41 m). Po ja H_{abs} 99,07–99,26 m atsidengė rudas priesmėlio sluoksnis, kuris tęsėsi iki H_{abs} 98,71–98,84 m. Žemiau buvo juodžemis su rudo smėlio priemaiša, kuris H_{abs} 98,44–98,65 m perėjo į pilką drėgną aleuritingą priesmėlį. Juodžemyje aptikta 10 (50,7 g) lipdytos ir apžiestos (žiestos?) keramikos fragmentų, akmeninis trintuvėlis, l67 (205,4 g) molio tinko fragmentai, 9 (17,9 g) keramikos trupiniai, 2 (51,3 g) geležies šlako gabalėliai, 3 degintinių kaulų fragmentai ir aukštoje temperatūroje perdegusių akmenų duženų. Šurfe aptikta prie Š sienelės prisišliejusi akmenų struktūra – keli vienas ant kito sukrauti akmenys. Juodžemiui pereinant į pilką drėgną priesmėlį, H_{abs} 98,48 m rasta titnaginės skeltės dalis. Giliau archeologinių radinių nebebuvo, aleuritingas priesmėlis tęsėsi iki H_{abs} 98,14–98,31 m gylio, kur buvo pasiektas įžemis – geltonas smėlis su pavieniais natūraliais rieduliais.

Šurfe 5 (5 pav.) paviršius H_{abs} 86,03–86,07 m yra velėna, kuri tęsėsi iki H_{abs} 85,88–85,91 m. Joje aptikta daugybė archeologinių radinių: apžiesto (?) puodo pakraštėlis su įstriža įkarta ant briaunelės, 234 (809,1 g) molio tinko fragmentai, degintinis kauliukas. Po velėna atsidengė spalva nuo paviršinio grunto beveik nesiskiriantis tamsiai rudas humusingas sluoksnis, kuris tęsiasi iki H_{abs} 85,64–85,67 m gylio. Jame rasta dar daugiau archeologinių radinių: 17 (134,3 g) I tūkst. – II tūkst. pradžios lipdytos

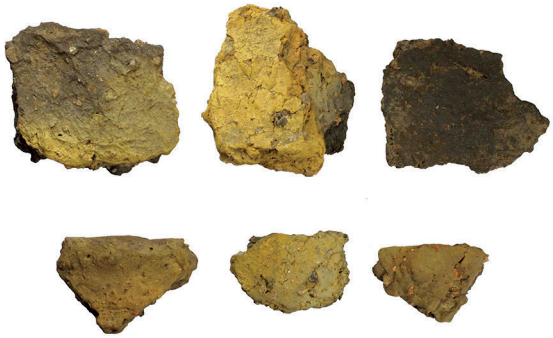

4 pav. Šurfe 2 aptikta keramika. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 4. Pottery discovered in test pit 2.



5 pav. Šurfo 5 V sienelės pjūvis. Matyti sienelėje įstrigę molio tinko fragmentai. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 5. The profile of the W wall of test pit 5. Clay daub fragments are visible in the wall.



6 pav. Šurfe 5 aptikta keramika. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 6. Pottery discovered in test pit 5.



7 pav. Šurfe 5 aptiktas molio tinkas ir kiti radiniai. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 7. Clay daub and other finds discovered in test pit 5.

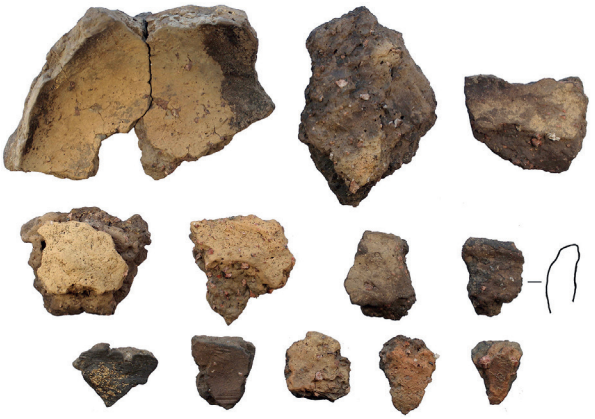

0 5 cm

8 pav. Šurfas 7. Atidengta perdegusių ir neperdegusių akmenų struktūra iš Š. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 8. Test pit 7. The unearthed burnt and unburnt stone structure, as seen from the N.



9 pav. Šurfe 7 aptikta keramika. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 9. Pottery discovered in test pit 7.

keramikos lygiu paviršiumi (6 pav.) fragmentų, 28 (31,8 g) keramikos trupiniai, 1208 (3332,8 g) molio tinko gabaliukai (7 pav.), 5 (103,7 g) geležies šlako, 15 angliukų, 14 (2,2 g) degintinių kauliukų. Įžemis – šviesiai geltonas, pilkšvas smėlis slūgsojo vos 39–45 cm gylyje nuo žemės paviršiaus ir giliausioje vietoje pasiektas H_{abs} 85,59 m gylyje.

Šurfe 7 po velėna H_{abs} 88,16–88,20 m atsidengė humusingas juodžemis su archeologiniais radiniais. Jame aptikta geležinės adatos (?) ir neidentifikuojamo geležinio dirbinio fragmentų, 13 (194,5 g) lipdytos keramikos lygiu paviršiumi fragmentų (8 pav.), 21 (27 g) smulkus keramikos trupinys, 605 (1653 g) molio tinko fragmentai, 10 angliukų, 2 gyvulių kaulai (apie 10–24 mėnesių amžiaus kiaulės danties ir klubakaulio fragmentas) ir daugybė aukštoje temperatūroje perdegusių akmenų. Pastarieji sudarė atskirą už šurfo ribų besitęsiančią struktūrą, kuri slūgsojo H_{abs} 88,02–88,13 m gylyje (9 pav.). Sluoksnis H_{abs} 87,89–87,91 m pamažu



0 2 cm

10 pav. Žvalgymų metu surastas nuokamienio (?) smeigtuko fragmentas. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 10. The fragment of a pin with a cask-shaped(?) head discovered during the survey.

perėjo į juodžemį su smėlio priemaišomis. Jame aptikta jau tik pavienių molio tinko fragmentų, degintinių kauliukų ir geležies šlako gabalėlis. Šis sluoksnis tęsėsi apie 12–30 cm ir H_{abs} 87,61–87,71 m perėjo į įžemį – geltoną stambiagrūdį smėlį su žvyro priemaiša. Ant jo atsidengė antroji akmenų struktūra, jos akmenys nedegę, kai kurie paveikti erozijos.

Atliekant tyrimus iš viso surasti 5 akmens amžiaus radiniai (du gremžtukai, rėžtukas, nuoskala ir skeltė), 20 ypačiųjų archeologinių radinių: XIX–XX a. monetų, 1934 m. Kauno muitinės plomba, saga ir kt.; geležies amžiaus radiniai – trintuvėlis, galąstuvas, (nuokamienio?) smeigtuko (10 pav.), peiliuko ir adatos fragmentai. Aptikta 50 (516,3 g) I tūkst. lipdytos keramikos lygiu, grublėtu (kruopėtu?) paviršiumi, II tūkst. pradžios apžiestos ir žiestos keramikos, kelios žiestos glazūruotos keramikos šukės. Surasti 63 (86,7 g) lipdytos keramikos trupiniai, 2184 (6247,9 g) molio tinko fragmentai, 12 (324,8 g) geležies šlako, 2 gyvulių kaulai, 67 angliukai, 18 degintinių kauliukų. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad piliakalnių aplinkoje žmonės lankėsi jau akmens amžiuje. Geležies amžiuje greta Ivangėnų piliakalnių buvo įsikūrusios aukštutinės ir žemutinės gyvenvietės. Jų pėdsakų reiktų ieškoti įvairiose Ančios ir Suvirkštės slėnio vietose, aukštose ir žemose viršsalpinėse terasose.

The Settlement in the Vicinity of Ivangėnai Hillfort

In 2016, 11 test pits (11 m^2) (Figs. 3, 5, 8) were excavated at locations in the vicinity of Ivangėnai Hillfort (Tauragė District) that are not inside the NKVR-registered territory (Fig. 1) and eight areas (a total of 12 082 m^2) were surveyed with a metal detector (Fig. 2). During the investigation, five Stone Age finds were discovered (two scrapers, a burin, a flake, and a blade), 20 small finds: 19th–20th-century coins, a 1934 Kaunas customs seal, a button, etc., and some Iron Age finds: a small handstone, a whetstone, and fragments of a pin (with a flask-shaped head?) (Fig. 10), a knife, and a needle. 50 (516.3 g) sherds of 1st-millennium hand built pottery with smooth and rough (grainy?) surfaces, sherds of early 2nd-millennium partly thrown and hand thrown pottery, and several sherds of hand thrown, glazed pottery (Figs. 4, 6, 9), 63 (86.7 g) very small sherds of hand built pottery, 2184 (6247.9 g) fragments of clay daub (Fig. 7), 12 (324,8 g) pieces of iron slag, 2 animal bones, 67 pieces of charcoal, and 18 burnt bones were discovered during the investigation.

Based on the investigation data, it is possible to assert that people had already visited the neighbourhood of the hillfort in the Stone Age. In the Iron Age, upper and lower settlements were founded beside Ivangėnai Hillfort. In the future, their traces should be sought at various locations on the upper and lower terraces in the Ančia and Suvirkštė river valleys.

Justinas Račas

Kalniškės piliakalnis su gyvenviete

Kalniškės (Gargždų, Anielino) piliakalnio ir papėdės gyvenvietės kompleksas yra į ŠR nuo Gargždų miesto (Klaipėdos r.). Jis tyrinėtas 1998 (*ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 127–128) ir 2014–2015 m. (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 80–85; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 127–130). 2016 m. rengiant piliakalnio tvarkymo ir pritaikymo lankymui antrojo etapo techninį projektą, priešprojektinėje stadijoje buvo atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai. Projektuojamų naujų takų vietose kas 50 m arba priklausomai nuo reljefo buvo tiriami 1x1 m dydžio šurfai (iš viso 10), planuojamos automobilių stovėjimo aikštelės vietoje ištirti trys 2x1 m dydžio šurfai. Iš viso ištirtas 16 m^2 plotas. Žvalgymai buvo atlikti rengiant eroduojančių piliakalnio P ir PV šlaitų tvirtinimo projektą. Vizualiai ir metalo detektoriumi buvo patikrintas nuošliaužų vietų paviršius. Iš viso žvalgytas apie 630 m^2 plotas.